

FÖLDÉNYI F. LÁSZLÓ

Hajóúton*

Nádas Péternek

Hajón ülünk, kényelemben, biztonságban. Mindkét oldalon látszik a part, s ha leszáll a sötétség, akkor sem kell tartanunk semmitől; a Budapestre boruló esti fényharang ügysem engedi, hogy letérjünk a kijelölt útról. Semmilyen gond nem fenyegeti utunkat; szórakoztatjuk egymást, és bízunk benne, hogy a kapitány gondolatai nem kalandoznak túlságosan messzire. Ő vigyáz ránk; nekünk semmi dolgunk. Hadd meséljek hát, miközben utazunk.

Természetesen egy hajóról lesz szó. Egy rombolóról, amelyet 1943. június 25-én bocsátottak vízre az Egyesült Államokban, Newark kikötőjében.** A 102 méter hosszú, 1240 tonnás hajót Eldridge-nek keresztelték el, és Charles R. Hamiltont neveztek ki kapitánynak. Első útjára két hónappal később, augusztus 27-én került sor, amikor is egy konvoj kísérő hajójaként Európába indult a németekkel hadban álló szövetségesek megsegítésére. A vízre bocsátás és az útra kelés között két hónap telt el; szokatlanul hosszú idő ez háborúban, amikor minden nap számít. Hogy ez alatt a két hónap alatt mi történt, az minden idők legkülönösebb eseményei közé tartozik.

A hajót a vízre bocsátás után Philadelphiába irányították, egy titkos tengerészeti támaszpontra. Erről a támaszpontról 1977-ben tették közzé az első dokumentumokat; akkor, amikor az itt elhelyezett kísérleti eszközöket már szétszedték és máshová szállították. Korabeli szemtanúk beszámolóit és a tengerészeti minisztérium irattárából kicsempészett okmányok azonban lehetővé tették, hogy mindazt, ami itt történt, rekonstruálni lehessen. Nem kevesebről volt ugyanis szó, mint hogy 1943 nyarán az Eldridge-et a philadelphiai kikötőben olyan kísérletnek vetették alá, amelynek során a hajó láthatatlanná változott.

Ez természetesen hihetetlennek hangzik. Ezért nem árt emlékeztetni arra, hogy a kísérletben részt vevő tudósok között volt Neumann János és Albert Einstein is, aki, noha meggyőződéses pacifista volt, 1943. május 31-én, vagyis röviddel az Eldridge vízre bocsátása előtt egy évre szerződéses munkaviszonyba lépett az amerikai tengerészeti minisztériummal. Einstein már 1916-ban azon dolgozott, hogy bebizonyítsa: a nehézkedési erő valójában egyáltalán nem erő, hanem sokkal inkább az úgynevezett téridő sajátos megnyilvánulási formája. Ez vezette el őt ahhoz a gondolathoz, hogy amit anyagnak neveznek, az voltaképpen nem más, mint a téridő-energia rendkívüli mértékű koncentrációja, vagyis hogy nem az anyag hoz létre energiát, hanem fordítva: az energia jelenik meg bizonyos feltételek között anyagként. A relativitáselméle-

* Elhangzott az Írószövetség Örley István Körének dunai hajókirándulásán, 1985. szeptember 20-án.

** E hihetetlen, a képzeletet mégis megragadó történet forrása: Charles Berlitz-William L. Moore: Das Philadelphia Experiment, Knauer, 1979.

tet, amelyet kezdetben asztrofizikai szinten dolgozott ki, ily módon az atomok világára is kiterjesztette; s ez vezette el az általa irányított kutatócsoportot annak tanulmányozásához, hogy az anyagot miként lehet újra visszaváltóztatni energiává – azaz az anyagot hogyan lehet kiemelni a térből s az időből, más szavakkal: hogyan lehet láthatatlanná tenni.

Amikor az Eldridge-et a philadelphiai kikötőbe bevontatták, két másik hajó közé állították be, úgy, hogy az egyes hajók száz méterre álltak egymástól. A három hajón műszereket, kísérleti eszközöket, generátorokat helyeztek el, azzal a céllal, hogy különleges nagyságrendű elektromos és mágneses mezőt teremtsenek. A kísérlet megindulásakor a két szélső hajó energiával kezdte feltölteni az Eldridge-et. A romboló körül először zümmögő hang hallatszott, majd a zümmögés fokozatosan felerősödött, és rövidesen szélviharra emlékeztető süvítés uralkodott. Ezzel párhuzamosan zöld színű köd kezdett kialakulni, amely egyre sűrűbb lett. Hamarosan az egész hajót megöltötte ez a köd, és percekkel később az Eldridge eltűnt a másik két hajón ülő emberek szeme elől. Semmi sem látszott, csupán egy mély árok a vízben – a rés, amelyet a hajó vágott, és amely pontosan mutatta a hajó merülési mélységét. Később ez a rés is eltűnt, és a hajó ezer kilométerrel távolabb, Norfolk kikötőjében „materializálódott”. Az út megtételéhez néhány másodpercre volt csak szükség. Azután újabb „teleportáció” révén a láthatatlan hajó újra visszakért a philadelphiai kikötőbe, ahol a kísérletet befejezték.

Amikor a generátorokat kikapcsolták és az elektromágneses mező gyengülni kezdett, a hajó ismét látható lett. A legénységen azonban különös változás ment végbe: egyeseken hisztérikus állapot uralkodott el, mások kettős látásról panaszkodtak, többen támo lyogtak vagy ájultan heverték. A további kísérletek azonnali leállítását azonban nem ez tette szükségessé, hanem az, hogy a legénységnek körülbelül a fele halott volt, néhányan pedig – hihetetlennek hangozzék bár – eltűntek, vagyis láthatatlanok maradtak. Az életben maradt matrózokat a tengerészet azonnal elkülönítette: valamennyien pszichiátriai intézetekbe kerültek, ahol hónapokon keresztül vizsgálták őket, illetve próbálták elhíttelni velük, hogy ami történt, azt csupán hallucináltak. Bár a tengerészeti hivatal a kísérlettel kapcsolatos dokumentumokat megsemmisítette vagy többszörösen lefedett kódszámmal látta el, nem tudta megakadályozni, hogy ma is bárki utánanézhessen annak a különös véletlennek, hogy az Eldridge életben maradt matrózai kivétel nélkül úgy szereltek le, hogy a pszichiáterek betegnek nyilvánították őket – elmebetegnek, aki bármit beszélhet, úgysem hisznek neki. A láthatatlanná vált hajó története lassan legendává színeződött át; s ha a szórványos dokumentumokat nem gyűjtötték volna össze olyan tudósok, mint William L. Moore, Gray Barker, az életveszélyes fenyegetések elől az ismeretlenségbe visszahúzódó Franklin Reno (álnév) vagy a gyanús körülmények között elhunyt Morris Jessup, akkor alighanem végképp feledésbe merült volna a kísérlet, amellyel a tengerészet, egyebek között az atombomba-kísérletek kedvéért, állítólag végképp felhagyott.

Egy hajó azonban másképpen is láthatatlanná válhat. Nem kell feltétlenül segítségül hívni a fizikusokat; az idő egyedül is elvégzi a feladatát. Kezembe került egy fénykép, amely 1895-ben készült a pesti Duna-parton. A fényképen a Duna látható, a háttérben az átépítés előtti állapotban a Vár, alatta a Várbazár. A pesti rakpartnál, körülbelül a Vigadó magasságában, egy gőzhajó van kikötve. A színházi díszletre emlékeztető hajó fedélzetén tizenegy férfi áll: némelyik egyenruhában, többségük civilben. Valamennyien a fényképezőgép lenscéjébe néznek, komótosan, a pillanat jelentőségének teljes tudatában. Mint mindenki, aki fényképezőgép elé áll, ők is az örökkévalósággal szeretnének meghítt kapcsolatba kerülni. E kapcsolat láncszeme ez a fénykép; mint egy idő elmúltával minden felvételre, erre is a visszavonhatatlanság árnyéka vetül. Mert az örökkévalósággal tényleg megteremtődött a kapcsolat, csak ép-

pen másként, mint azt a képen látható tizenegy férfi szerette volna: egy papírdarab áll helyt értük, nem ők önmagukért. És mire jó egy ilyen papírdarab? Mit ábrázol egy ilyen fénykép? Egy hajót és néhány férfit, vágthatnánk rá gyorsan. Ám a hajó már nem létezik, és a férfiaknak alighanem a csontja is porladni kezd. Ez maradt belőlük, ez a fénykép, amelyről ezért nyugodtan elmondhatjuk, hogy kizárólag önmagát ábrázolja: nincs mivel egybevetni, nincs mihez hasonlítani. A hajó és utasai számára egyetlen résen át nyílik bemenet az örökkévalóságba; s miután ezen a résen átbújtak, a hajóból csupán egy fénykép maradt, maga a kézzelfogható vasszerkezet pedig, a rajta álló férfiakkal együtt, idővel megszűnt létezni, azaz láthatatlan lett, mint az Eldridge romboló és annak néhány örökre szem elől tűnt matróza.

Az átváltozás titka: az emberek és a hajók mindkét esetben kívül kerültek téren és időn, maguk mögött hagyták anyagi természetüket. Korántsem biztos persze, hogy ez olyasfajta felemelkedést jelent, amilyenre az újplatonikusok gondoltak; elhamarkodott dolog volna ítélkezni erről. Az ember a legtávolabbi céljait is önnön vágyai tükrében tudja csak szemlélni; a cél mindig olyan horizontot képez, amely a saját láthatárunkat zárja le. Hogy ini van e horizont mögött, arról nehéz fogalmat alkotni; bármit gondoljunk is, azt mindig pillanatnyi vágyaink diktálják. Az ismeretlenről ezért ösztönösen is úgy vélekedünk, hogy az valahol a horizonton túl terül el, ahonnan nem aknázhatja alá életünket, nem fenyegetheti összeomlással.

Márpedig a láthatatlanság éppen ezt teszi. Mint a két példa is mutatja, az ismeretlen nagyon is könnyen betüremkedhet az ismerősnek vélt életbe és átrendezheti annak erővonalait. Az ember ilyenkor rendszerint összeroppan: az Eldridge matrózai éppolyan felkészületlenek lehettek, mint a fényképen látható dunai hajó utasai, akik fényképezkedni kezdtek, miközben, nem is olyan messzire tőlük, néhány évnyire, ott ólálkodott a halál. Nem árt hát felkészülni, erőt gyűjteni, hogy az ismeretlennel bármikor, bármilyen körülmények között szembe tudjunk nézni. Ehhez nem kell feltétlenül emberfeletti erőfeszítés; nincs egyébre szükség, mint kellő lélekjelenlétre, a tekintet megélesítésére és egy csöppnyivel több szabadságra annál, mint amennyit éppen magunkénak tudunk.

Az ember legszívesebben mindig elkerülné az olyan élményeket, amelyek belső világát, ösztönszerkezetét megrendíthetik. Félelmét többnyire önmagának sem vallja be; hajszolja az úgynevezett „élményeket”, ám ezek olyanok, amelyeket az utazási irodák prospektusai ígérnek: arra jók, hogy eltorlaszolják a valódi élményekhez vezető utat. Alkalmanként, a legváratlanabb helyzetekben az ember mégis áldozatul eshet az ismeretlen ellenállhatatlan vonzerejének.

A láthatatlanná válásnak, mint a két eset mutatta, nincs feltétlenül jó vége. Hogy az ismeretlent, a rejtélyt ne mint szerencsétlenséget éljük meg, nem szabad engedni, hogy ő támadjon hátba minket: nekünk kell elébe mennünk. Vonzerejének engedelmeskedve és azt felismerve, saját életünket is tisztábban látjuk. Az élet eleve sok rejtély elé állít mindenkit. A rejtélyeket rendszerint ügyesen kikerüljük, vagy ha mindenképpen szembe kell nézni velük, akkor, önmagunkat is meggyőzve, ártatlan rejtvényekké költjük át őket – rejtvényekké, amelyek, a rejtéllyel ellentétben, megoldhatók és semmire sem köteleznek. A tolkodó rejtélyek azonban attól, hogy félresiklunk előlük, nem szűnnek meg létezni; felgyülemlenek, s a legváratlanabb pillanatban, amikor már védekezni sincs időnk, ránk támadnak. Nézzük meg magunkat: tele vagyunk hegekkel, amelyek macacsságunkra és oktalanságunkra emlékeztetnek. És nem utolsósorban félelmünkre, amely örökös oldalazásokra és hátralépésekre készített bennünket, és ily módon az életünkbe is belecsempészett valami tisztátalanságot.

A tisztátalanság mindig meglátszik; nem engedi, hogy láthatatlanná, azaz áttetszővé válhassunk. A félelem a legnagyobb akadály; ám ha megszabadulni nem is lehet tőle,

arra mégis van mód, hogy megtanuljunk bánni vele, sőt akár még erőt is merítsünk belőle. Az ember, miközben az ismeretlentől visszariad, önmagától is tart és kibúvókat keres. A félelem ilyenkor kerülő utakra téved: az ember valamilyen jól körülírató tárgyat szemel ki félelme számára, és foggal-körömmel tiltakozik, ha meg akarják fosztani e tárgytól. Minden ember rendelkezik ilyen kibúvókkal; és az a legkülönösebb, hogy a legtöbb emberen, ha szokásos bajaira, félelmeire, problémáira terelődik a szó, meghittség lesz úrrá. Ha elvonnék tőle, bizonyára hiányozna a mindennapi kis szenvedés; s ha oda a meghittség, akkor a félelem is egészen más dimenziókat ölt magára. A megtisztulás feltételei közé így az is oda tartozik, hogy kifürkésszük a félelem valódi irányait és útjait. Csak így szűrhetjük ki magunkból a tisztátalanságot, és válhatunk alkalmassá az ismeretlennel való – nem feltétlenül szerencsétlenségbe torkolló – szembenézésre.

Ilyenkor mindennél elsöprőbb bizonyossággá válik az, hogy az élet egyszeri, kivételes és megismételhetetlen, és hogy ezért egy határon túl egyre nehezebben tűri el a hazugságot vagy a csalást. Mi egyébbel magyarázhatnánk azt a rossz érzést, azt a megmagyarázhatatlan, megfoghatatlan szorongást, amely alkalmanként a legtisztátalanabb embereket is hatalmába keríti? Pedig a homály állapotában rendszerint mindenre találni mentséget; a romlottságról árulkodó lépések is megindokolhatók, a hamis gondolatokat is körül lehet bástyázni. Ám az életnek vannak olyan „csomópontjai”, amelyeket nem lehet kibogozni; vannak helyzetek, szavak, tettek, amelyek végérvényesek – éppen úgy nincs „környezetük”, mint a köldből kimagasló hegycsúcsnak. Ilyen az őszinteség, amihez, mint a szentséghez, hiába is illesztgetünk bármilyen mércét: nincsen mihez hasonlítani, hiszen – mint a szerelmet vagy a szépséget – nem lehet besorolni, megindokolni, nem lehet érvelni mellette vagy ellene. Minél őszintébb az ember, annál inkább a saját életét kezdi élni; s az őszinteségnek elképzelhető egy olyan foka is, amikor már nem csomópontok sorakoznak fel egymás mellett, hanem maga az élet válik egyetlen csomóponttá. Ekkor, mint a szentek esetében, minden a maga végleges egyszerűségében, megismételhetetlenségében tündöklik.

Ha az élet kivételesnek és felülmúlhatatlannak bizonyul, akkor nincs értelme hazudni. Ilyenkor az emberen óhatatlanul erőt vesz az illúziótlanság. A legcsekélyebb, a legjelentéktelenebb hazugság mélyén is ott húzódik az illúzió, hogy az ember másmi lenné lehet, mint amilyen, és hogy nem a saját sorsát kell élnie. Mintha élete egyszerűségét akarná ilyenkor megtagadni, és szeretne elmenekülni az elől az igazság elől, hogy életének megvannak az áthághatatlan korlátai; minden gesztusával igyekszik elhíttetni, hogy az élet gyakorlati kérdések együttesére redukálható és ezért nem fenyegeti az ismeretlenség. Úgy látszik, az ismeretlennel való számvetés elengedhetetlen ahhoz, hogy az embernek ne legyenek tévképzetei önmagával kapcsolatban, hogy ne vonakodjon a félelem mélyén lappangó ösztönszerkezet felderítésétől, és ne ringassa magát illúziókba élete törekenységét illetően. Ilyenkor nemcsak rálát mindenre, de át is lát mindenben. Megtisztulásának előfeltétele, hogy a világ is áttetszővé váljék számára. Ekkor azonban azt is felfedezi, hogy az ismeretlen a legismerősebbnek hitt dolgokban rejlik, s belátja, hogy hiába is menekülne előle. E felismerés jegyében élve élete különös erővel kezd el ragyogni. Ki ne tapasztalta volna, hogy éppen akkor éli a legintenzívebben az életét, amikor a leginkább fennáll annak a veszélye, hogy elveszítheti magát, és hogy paradox módon akkor lesz azonos önmagával, ha életébe a kockázatnak a veszélyét is beépíti? Ez persze korántsem a legüdvözítőbb állapot; de mindenképpen ígéretesebb annál az átláthatatlan homálnál, amelyben az ember, az állítólagos lelki nyugalom érdekében, eleve lemondott önmagáról.

Az illúziótlanság állapotában az ember áttetszővé, homogén, nemes anyagból készült tiszta lényvé válik. Angyali természetre tesz szert, és, mint a láthatatlan ember, nem ismer akadályokat: a világ az ő számára üvegház lesz, amelyben nincsenek rejtetek. Az angyali természetű lényeket senki sem tudja feltartóztatni; belső szabadságuk mindentől megóvja őket. Ahol mások megtorpannak, ott ők gondtalanul hatolnak tovább, és még a kérlelhetetlenségük nyomán felsejlő zűrzavar rémképe sem tudja őket megállítani.

Szabadságuk persze csak mások szemében tűnik fel szabadságnak; az angyali természetű lények saját helyzetüket korántsem élik meg kivételes állapotként, és ezért nem is feltétlenül boldogok: a boldogtalanság lehetőségét tőlük sem tagadta meg az élet. Ha mégis áttetsző, minden homálytól mentes lényeknek tartjuk őket, akkor ne feledkezzünk meg arról, hogy ők maguk egyáltalán nem is látják magukat. Ők is éppúgy tévelyegnek, mint mindenki más; ám ezt nemhogy nem vonakodnak beismerni, de különös, már-már az önsorsrontás gyanúját felkeltő élvezetet találnak benne. „Ha nem léteznél, nem is tévedhetnél” – mondja Szent Ágoston. Si fallor sum: az ember mindig tévutakra lép, mert sohasem birtokolhatja az igazságot. A tévedés az emberlét legjellemzőbb állapotainak egyike; s ez nem az ítéletek hamisságára vonatkozik, hiszen ítéleteiben az ember sokszor nagyon is csalhatatlan. A tévedés sokkal inkább helyzet: az ember, mivel – Schellinget idézve – léte végső alapja mindig kicsúszik a kezéből, önmagával sem rendelkezhet végérvényesen. A keresztény hagyomány a tévedést a bűnre vezeti vissza: az ember elvétí az igazságot, mert nem-igazságban él. Újfent Ágostont idézve: „Rejtőzni akar, de nem akarja, hogy más valami rejtőzzék előle. Azzal bűnhődik tehát, hogy nem rejtőzhetik az igazság elől, de az igazság rejtőzik előle.” Ám ha a tévelygés az életből kiküszöbölhetetlen, akkor ezek szerint a bűnt sem lehet kigyomlálni belőle – innen a lelkiismeret-furdalás, amelynek során az emberek megtagadják életük alapvető igazságát, s valamilyen beteljesíthetetlen eszmény ígézetében meghasonlottá válnak. Ezt, mint egy repedést az üvegen, azonnal észrevenni: árulkodik róla a hangszín, a tekintet, a mozdulat. Átlátszóvá aligha válhat ilyenkor az ember: az „angyalok” mindig épek és törésmentesek.

A tévelygés persze maga is a meghasonlottság egyik válfaja. És mégis, mekkora különbség van aközött, hogy az ember a tévelygést, azaz élete igazságát megtagadva válik-e meghasonlottá vagy ezt éppen elfogadva. Az egyik esetben menekül önmaga elől, és így véli kivédhetőnek azt, amivel egyszer úgyszólamint számot kell vetnie; a másik esetben viszont a végletekig feszíti azt a szomorú igazságot, hogy nem-igazságban él. Különös módon az ember ilyenkor tényleg úgy érzi, hogy az igazság birtokába került; és bármi rosszat mondjanak is el róla – néha még jogosan is –, egyvalamit mégsem lehet elvitatni tőle: azt, hogy az ilyen ember akármit tegyen is, nem válik tisztátalanná. Mint Jean Genet, bármilyen „bűnös” életet éljen is, emlékezetünkben mégis szent marad. Az Eldridge matrózai aligha éltek „feddhetetlen” életet; de a „beteljesülés”, azaz a láthatatlanná válás felől rekonstruálva életüket, mindannak a bűnnek és véteknek, amit valaha elkövettek, nem az lehetett a kizárólagos rendeltetése, hogy az életben „boldoguljanak”. Azt, hogy láthatatlanná lettek, nemcsak a parton álló fizikusoknak köszönhető: bizonyára szükség volt az ő belső lelkesültségükre is. Ha a halhatatlanság vágya és a halandóság kényszere között kialakuló feszültség elviselhetetlenné teszi az életet, akkor előbb vagy utóbb mindenképpen láthatatlanná kell válni: ez a „beteljesülés”. Akár egy negatív előjelű passiónak is nevezhetjük ezt, amelynek során a matrózok magukra vették a minden életben ott lappangó meghasonlottságot. Életük olyan lett, mint a hajó nyoma a vízben: hatalmas és riasztó hiány, amit csak akkor lehet érzékelni, amikor már késő van. (A láthatatlanná válás – afanizmosz – az Újtestamentumban enyészetet, elmúlást is jelent.)

A megtisztuláshoz (a „láthatatlanná váláshoz”) és ahhoz, hogy angyali természetre lehessen szert tenni, nem kell feltétlenül ezt az utat járni. Mindenesetre valószínű, hogy az ember nem attól marad tiszta, ha sohasem vétkezik, hanem ha a benne lapangó lehetőségeknek a végére jár, és mindazzal, ami lényében rejtőzik, megtanul élni. Maradéktalanul ügysem birtokolhatja magát; de hogy ezt élményszerűen tapasztalhassa, vakon kell hinnie ennek ellenkezőjét. Paradoxon módon attól válik tökéletes lényé, ha eljut annak belátásához, hogy élete során állandóan pontatlanságokat követ el. Szent aligha lehet belőle; de az angyali természetnek nem is az a feltétele, hogy az ember a létezés csúcspontjaira kapaszkodjon fel és a „szív hegyein” (Rilke) éljen; a lenti régiókban is szert lehet rá tenni, ha az ember, ahelyett, hogy menekülne, saját életét éli. Nincs szükség látványos gesztusokra; a láthatatlanná válás alapfeltétele, hogy az ember belül tisztuljon meg, észrevétlenül. Erről legfeljebb a pillantás árulkodik; a tekintet, amely elől nincs hová bújni, és amely oly átható, hogy ösztönösen is zavarba jövünk tőle. Mintha lemeztelenítene bennünket ez a pillantás, és áttetszővé tenné lelkünket, amelyet oly sok ravaszsággal próbálunk felvértezni. A zavar persze, mint egyébként, ezúttal is a végső nagy zavar előhírnöke; s az angyali természetű lények azért oly zavaróak, mert láthatatlanná teszik a falakat, s kíméletlen következetességgel terelnek rá bennünket egy olyan útra, amelyről a legszívesebben sohasem vennénk tudomást.

Sok ilyen angyal jár közöttünk, de ritkán vesszük észre őket. Nemcsak azért, mert láthatatlanok a világ számára, hanem azért sem, mert az angyali természetű lényektől az emberek ösztönösen elfordulnak, ha pedig mégsem tudják kikerülni őket, akkor, hogy magukat védjék, a saját világukba igyekeznek belekényszeríteni őket, és a saját horizontjaik kalodájába próbálják zárni valamennyiüket. Érthető, hogy azok, akik angyali természettel rendelkeznek, inkább láthatatlanok maradnak. A többség retteg a belső szabadságtól, és horizontját a lemondás, a visszariadás, az önmehtagadás jelöli ki. Az angyali természetű lények e horizonton túl élnek; ezért érthetetlenek és megközelíthetetlenek. Pedig a világtól ők sincsenek távol, és az életüket is maradéktalanul átéli. És mégis: a világ számukra egyáltalán nem magától értetődő. Szent Tamás szerint az angyalok nem térben élnek, hanem a teret önmagukban hordozzák. Alighanem az időhöz is hasonló a viszonyuk. Az angyali természettel rendelkezőkre ugyanez vonatkozik: nem foglyai a körülményeknek. Ettől láthatatlanok: olyanok, mint az Eldridge matrózai, akik szintén kívül kerültek téren és időn, vagy mint a fénykép formájában megmaradt hajó utasai, akik ugyancsak kiléptek a világból. Rejtély, hogy most hol tartózkodnak. Lehet, hogy angyalokká váltak, lehet, hogy láthatatlanul itt járkálnak körülöttünk, az is lehet, hogy végleg megsemmisültek, így növelve a rejtélyt és az ismeretlent, amely világunkat átítatja. Bárhogyan legyen is, biztos, hogy mellettünk vannak; mint mindenki, aki rejtélyesen eltűnt, meghalt, levegővé változott vagy láthatatlan lett, ők is segítenek nekünk, hogy erre a különös kalandra még itt, az életben felkészülhessünk.

Számunk írói

Fila Béla a Hittudományi Akadémia dogmatika-professzora

Benczúr László nyugalmazott evangélikus lelkipásztor

Greguss Sándor költő, műfordító

Nemeshegyi Péter dogmatika-professzor, Tokió

Földényi F. László esztéta, a Színháztudományi Intézet munkatársa